

TÓTH CSABA

„A BALATONNAK NINCS HÉTKÖZNAPJA...”¹

A BALATON ÉS A VASI KÉPZŐMŰVÉSEK

*„A Balaton olyan gazdag szín-és formavilágú,
hogy minden festő megtalálhatja mondanivalójához benne az alapot.”²*

I. RÉSZ

Rasperger Józseffel közösen 2012-ben Balatonalmádiban, a Pannonia Kulturális Központban „Nekem a Balaton” címmel rendeztünk egy kiállítást a vasi képzőművészek Balaton témájú munkáiból. Az év során az egybegyűjtött anyagot az akkor még létező szombathelyi Médium Galéria is bemutatta.³ Mint ahogy az lenni szokott, egyik kiállításához sem készülhetett katalógus, hisz az ilyen „magánkezdeményezések” már egy ideje nem részesülnek anyagi támogatásban a megyében.⁴ Ez a tanulmány nem pótolja az akkor elmaradt katalógust, nem is az a szándéka, bizonyos tekintetben

1 KERESZTURY Dezső: Egy breviárium. Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Veszprém, 1973. 166. old.

2 I. m. 168. old.

3 Veszeli Lajos, szombathelyi gyökerekkel rendelkező képzőművész ajánlotta fel a kiállítási lehetőséget a vasi művészeknek, mi javasoltuk a tematikus kiállítást, amit el is fogadott. A kiállítás nagy érdeklődést váltott ki. A kiállításon 49 Vas megyei művész állított ki: Artner Ferenc, Bartha László, Benkő László, Biczó Antal, Csebi Pogány István, Csonka Ernő, Drimmer László, Erwin Birmmeyer, Gyarmati András, Geszler Mária, Gyöngyösi Simon József, Hatos Csaba, Jaksa István, Káldy Lajos, Kántor Sándor, Kecskés Miklós, Kovács Dávid, Krenner-Tóth Katalin, Krieg Ferenc, Lődör Jenő, Machalek Rebeka, Marton Katalin, Marosfalvi Antal, Masszi Ferenc, Mészáros József, Mészáros Szabolcs, Nagy József, Németh János, Németh József, Pozsonyi János, Radnóti Kovács Árpád, Reisz Lajos, S. Horváth Ildikó, S. Unger Károly, Sodics László, Stekovics Gáspár, Szabadfi József, Sz. Habetler Márta, Szakács László, Torjay Valter, Tóth Csaba, T. Takács Tibor, V. Tóth László, Varga Bernadett, Várnai Valéria, Vértesi Péter, Vörös Ferenc és Zentai Pál. A kiállítás történeti részének nagyobbik felét a vasképzőművészeti Gyűjteménye adta, pár művet a Szombathelyi Képtár, az élő alkotók pedig maguk válogattak alkotásaikból.

4 Érdemes lenne megnézni, milyen helyi képzőművészeti projektek részesültek közpénzből a rendszerváltás után. A szerzőnek már egy kamara-kiállításnyi elutasító határozata van korábbi pályázatairól.

viszont sokkal alaposabban járja körül a témát, hisz az akkori „rögtönzött” kiállítás alkalomával nem volt mód átfogóbb kutatásokat végeznünk.⁵

A Balaton a vasi képzőművészeknek – már csak földrajzi közelsége okán is – a múlt század során végig kedvelt témája volt, bizonyos tekintetben a „tenger-élmény” pótlékát jelentette, hisz csak a tehetősebb művészek jutottak el a Földközi-tengerig, vagy az Adria partjaihoz.⁶ A Balatont és környékét festeni tehát a vasi képzőművészeknek valóban ünnepnek számított, ezért is készült megszámlálhatatlanul sok mű a témában, ebből válogattunk. Mint korábbi írásainkban, ezúttal is a kronológia mentén haladunk.

Amikor a mottóban és a címben idézett sorokat Egry József leírta, a vasi művészek már rég felfedezték maguknak a Balatont. Amíg azonban Egry a Balaton-festményeit a létfilozófia szintjére emelte, addig a múlt század első felében dolgozó vasi festők a tóban elsősorban idegenforgalmi, turisztikai látványosságot kerestek, a modern kor szabadidő-tevékenységét. Ameddig Vass Béla (1872–1934) 1913-as akvarellje a még szinte érintetlen táj egzotikumát mutatja fel, addig az ostffyasszonyfai születésű Czencz János (1885–1960) már a Szinyei Merse Pál *Majálisát* idéző piknikező társaságot ábrázol, a celldömölki születésű Krancz Zoltán (1881–1944) egyik képe pedig szinte egy mai strandjelenetet.

Vass Béla kétszer is dolgozott a nagybányai művésztelepen, a szombathelyi Premontrei Gimnázium rajztanáraként. Szépművés iskolát is alapított a megyeszékhelyen és a Kultúregyesületben is vezető szerepet vállalt. Munkásságával Torjay Valter festőművész, művészettörténész foglalkozott, emlékkiállítást is rendezett műveiből, sőt a szombathelyi Művészeti Szakközépiskolában díjat is alapított a tiszteletére.⁷

Vass Béla: Szép-kilátó, 1913; Vass Béla: Kikötött csónak

- 5 Felvetődik a kérdés, és már többen fel is vetették, hogy van-e értelme a *Vasi Szemle*ben ilyen kisméretű fotókat közölni egy-egy témához kapcsolódóan, ahogy ezt a szerző teszi írásaiban. Erre azt tudjuk válaszolni, hogy amíg hazánkban olyan közállapotok vannak képzőművészeti muzeológia terén, mint amit tapasztalunk, addig ez a lehető legtöbb, amit tehetünk, hogy az egykor megalkotott képzőművészeti értékeink legalább így, ilyen formában megőriződjenek. Köztudott, hogy a hazai műtárgypiac, a művészeti aukciók nem elsősorban az értékről szólnak, hanem egyértelműen pénzügyi befektetések, tehát a haszon, a pénzügyi megtérülés mozgatja őket. A múzeumi hálózat vidéki intézményei pedig fennmaradásukkal küzdenek, legjobb esetben is vegetálnak, tehát nincs lehetőségük és módjuk, hogy a hazai képzőművészet periferiáján élőkkel foglalkozhassanak. (A Szombathelyi Képtár gyűjtőkörében – immár harminc éve, a fennállása óta – nincs benne a vasi képzőművészet gyűjtése.) Tehát a szerző ilyen irányú publikációi, az azokban legalább kicsi bélyegnyi fotókkal illusztrált vasi képzőművészet ily módon tud átörököltetni az utókor számára, és menekül meg attól, hogy végleg a történelmi sülyesztőbe taszítsa ellentmondásos korunk, a posztmodernitás globalizmusa. (T. Cs.)
- 6 Pl. Verebi Végh Gyula, Vass Béla, Gottesmann Alfréd, Holló Alajos, Fang Dezső, Herényi Gothárd István, Horváth Béla. A szerényebb körülmények közt élő Jaksa István pl. vasúti kedvezményrel, vagy a fiatal Lódör Jenő itáliai tanulmányai során, az utóbbi Dési Huber Istvánnal. (A művész szóbeli közlése a szerzőnek. – T. Cs.)
- 7 A Szép-kilátó fotóját Torjay Valter készítette. – <https://galeriasavaria.hu/termek/keszletek/festmeny/1965713/Vass-Bela-1872-1934-Kikotott-csonak/> – A kép letöltve: 2018. 05. 25.

Karczag Zoltán pasztellképe szinte már a francia impresszionistákat idéző könnyedséggel adja vissza a táj és az önfeledt vízi szórakozás, a vitorlázás komplex élményét. A vitorlás motívum más képein is megtalálható. Elfeledett művei az utóbbi időkben aukciókon kerülnek elő.⁸

Karczag Zoltán: Balatoni strand, 1928; Karczag Zoltán: Balaton

Czencz János is sokat fest a Balatonnál, már a múlt század 20-as éveinek közepétől. Ezek a munkái gyakran életképként is értelmezhetők, mivel az előtérben lévő emberi figuráknak a tóval való kapcsolatát örökítik meg. A II. világháború után már nem állíthatott ki, a Százados úti műtermét is elvették tőle, így végleg vidékre költözött, és osztozott a mellőzött művészek sorsában.⁹

Karczag Zoltán: Balatoni táj; Czencz János: Lányok a Balaton-parton, 1920; Czencz János: Balatonnál, 1924

A rövid ideig Lipárton (ma: Vasszécseny része) tanítóskodó, a nagybányai és a kőröshegyi művésztelepeken is dolgozó Némethy Miklós (1892–1980) Balatonfüred nevezetességét, a Tagore sétányt festette meg. A képen különös kontrasztot képez a fásor perspektívája és a csónakokkal teli tópart. (Vele együtt nyolc Vas megyei művész fordult meg Nagybányán 1896

⁸ <http://www.vatera.hu/eredeti-karczag-zoltan-1881-1944-almadi-c-kvalitasos-festmenye-2624560346.html>, <https://budapestaukcio.hu/karczag-zoltan/festo> – A kép letöltve: 2018. 05. 25.

⁹ <http://www.terrasoft.hu/czenczj/GALERIA4.HTM>, <http://www.kieselbach.hu/artwork/lake-balaton-1924> – A képek letöltve: 2018. 02. 25.

és 1918 között.¹⁰ A szintén a nagybányai művésztelepen is alkotó Csebi Pogány Aladár (1889–1970) pasztellje meg tudja jeleníteni a tó költőiségét, a halkan ringó hullámokat, a horizont

Némethy Miklós: *A Tagore sétány*

elmosódottságát és a fölötte zajló égi színjátékot. (A Szombathelyen tanárságból élő festőművész máig nem kapott kellő figyelmet, munkásságának feltérképezésével szintén adósok vagyunk.) A kép a vasvári Békeház Képzőművészeti Gyűjteménye állandó kiállításának egyik fontos darabja.¹¹

Jaksa István (1894–1982) sokat utazott, úti élményeit kis vázlatokban örökítette meg, amihez nem kellett nagyobb festői apparátus. E kis vázlatok összefogottak és dekoratívak, újjgyakorlatoknál több remeklések. A Badacsonyt ábrázoló kis képei Dr.

Szabadfi József gyűjteményében maradtak fenn, Torjay Valter festőművésznek köszönhetően kerültek a Vasvári Békeház Képzőművészeti Gyűjteményébe. Jaksa István ezekben a munkáiban pontosan adja vissza a levegőperspektíva térrétegződését.¹²

Jaksa István: *Badacsony*; Jaksa István: *Badacsony*; Jaksa István: *Balatoni strand*

Zalai Tóth János (1899–1978) személyében viszont már élő kapcsolat létesül Egry József és a vasi festészet között, hisz a Keszthelyen diákéveit töltő Zalai Tóth János felkereste Egry Józsefet, akitől művészi instrukciókat is kapott. Balaton témájú művein érződik is; az atmoszférikus hatások mellett Egryéhez hasonló panteizmus is megfigyelhető a rézkarcain és festményein.

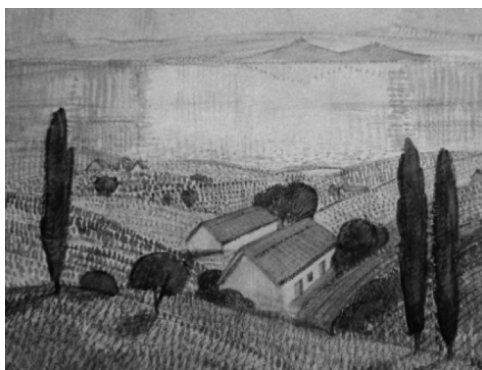
Zalai Tóth János: *Badacsonyi fénysík*; Zalai Tóth János: *Badacsony*; Zalai Tóth János: *Balatoni fénysík*

¹⁰ A kép a szerző digitális fotóarchívumában van.

¹¹ Torjay Valter fotója

¹² Rasperger József fotói – <http://magination.hu/dtothgaleria.hu/termek/zalai-toth-janos-balatoni-hangulat/>, <http://www.vatera.hu/zalai-toth-janos-1899-1978-balatoni-latkep-pasztell-eredeti-alkotas-2618184764.html>, <http://www.vatera.hu/zalai-toth-janos-1899-1978-balatoni-latkep-pasztell-eredeti-alkotas-2604835529.html> – A képek letöltve: 2018. 05. 25.

Zalai Tóth János az (Egry által felfedezett) balatoni fény-misztériumot néha szinte pontillista módon próbálta megjeleníteni. Mind sokszorosító grafikában (rézkarc, fametszet), mind festészetben (akvarell, olaj) otthonosan mozgott – sajnos, képzőművészeti munkásságának feltérképezésével máig adósak vagyunk. Zalai Tóth János a II. világháború előtti évtizedben központi helyet vívott ki a vasi képzőművészetben, annak motorjává vált, a Szent Márton Céh az ő vezetése alatt élte fénykorát. (A II. világháború után a megyéből való elköltözésének politikai okát még ma is titok fedi.)¹³ A háború után Radnóti Kovács Árpád (1902–1977) vette tőle át ezt a vezető szerepet.

Zalai Tóth János: Füldőkabinok, 1944; Zalai Tóth János: Balatoni fények

A Párizst megjárt, szentgotthárdi születésű Jobbágyi Gaiger Miklós (1892–1959) számára a látvány visszaadása élete végéig szentnek számított, képeit mindig a látványélmény inspirálta. Ezt a meggyőződését minden bizonnyal főiskolai mestere, Ferenczy Károly hagyta örökölni rá. A II. világháború után alkotott képeire is jellemző ez, amikor szinte visszafordult az impresszionistákhoz, és amikor Zsennye jelentette számára a hátrahagyott szülőföldet.¹⁴

Ugyanezt a folyamatot látjuk Döbrentey Gábor (1897–1999) festészetében is, aki a két világháború közötti novecento-s szemléletéből tér vissza az impresszionizmushoz. Egyrészt kedveli a mozgalmas Balaton-parti közösségi élet jeleneteit, másrészt érzéke van a tó adta monumentalitás visszaadására is. A „Napnyugta a Balatonon” című képe szinte Monet „A felkelő nap Impressziója” című képét idézi meg, míg a parti jelenetei Monet és Renoir „La Grenouillère” képsorozatainak méltó utódai.

*Jobbágyi Gaiger Miklós: Kilátás a Badacsonyról, 1934;
Döbrentey Gábor: Napnyugta a Balatonon, 1960; Döbrentey Gábor: Balaton. 1960 k.*

¹³ A képek Torjay Valter és a szerző fotói.

¹⁴ <https://galeriasavaria.hu/termek/reszletek/festmeny/1966284/Jobbágyi-Gaiger-Miklos-Badacsonyi-kilatas-a-Balatonra/> – A kép letöltve: 2018. 05. 25.

A játékosan csillogó, foltokban megoldott vízfelületekben érhető leginkább tetten ez a hatás. Vizes témájú képeit az impresszionizmus után nagyjából egy évszázadra rá készítette, ami egyrészt azt bizonyítja, hogy a modernizmus előtt milyen erős kontinuitással bírt az európai képzőművészet, másrészt pedig azt, hogy ez a látásmód mennyire elfogadottá vált, amit az impresszionista kiállítások máig töretlen népszerűsége is jelez.

Döbrentey Gábor: Kilátás a Balatonra, 1980 k.; Döbrentey Gábor: Vitorlások, 1980 k.; Döbrentey Gábor: Kikötőben, 1980 k.

Döbrentey Gábor a két háború közötti vasi képzőművészeti élet aktív résztvevője volt (a Szent Márton Céh rendszeres kiállítója), amikor azonban ezeket a Balaton-képeit festette, már Pécssett élt.¹⁵

Döbrentey Gábor: Lellei öböl; Döbrentey Gábor: Kikötő, 1986; Döbrentey Gábor: Móló, 1986

A celldömölki születésű Rács Reich Imre (1901–1962) az Iparművészeti Iskola díszítőfestő szakán végzett, ezután több murális és restaurátori munkát édesapjával, Reich Imrével (+1938) együtt végzett. Figurális művész volt, csendéleteket, portrékat és tájképeket festett. A Balatont már a két háború között felfedezte magának, Balatonfüreden hunyt el. Az idei évben emlékkiállítást rendeztek műveiből Celldömölkön.¹⁶

Radnóti Kovács Árpád számára a Balaton az intimitás élménye. Mindenütt a csend meghittségét kereste, kevés, szinte emblematikus módon kezelt motívummal. Már a II. világháború előtt felfedezte magának ezt a kimeríthetetlen költői világot. Akvarelljei egyszerre eszköztelenek és technikai bravúrok. A pontos részletmegfigyelések mellett soha nem vesztette el a költői lényegét az alkotásaiban. A helyi művészeti közéletben és a művészetpedagógiában betöltött szerepe miatt munkássága kiemelkedő jelentőségű. Iskolateremtő

15 A képek a művész 2011-es, a Szombathelyi Képtárban megrendezett emlékkiállításnak katalógusából valók (15., 16., 17. old.).

16 Varga Enikő fotója

személyiség volt, generációk nőttek fel magas színvonalú és ugyanakkor emberközpontú művészetoktatásán.¹⁷

Rács Reich Imre: Balaton, 1935; Radnóti Kovács Árpád: Balaton-part, 1941

Az ötvös Alföldy János (1902–1966) festőként is letette névjegyet a vasi képzőművészetben. Abszolút színben látott; élményeit foltszerű dekorativitással jelenítette meg. Művei sajnos elkallódtak, nagyon keveset ismerünk közülük, ezért minden egyes alkotására oda kell figyelnünk. Az ő munkássága is feldolgozásra vár.¹⁸

Radnóti Kovács Árpád: Nádas, 1952; Radnóti Kovács Árpád: Csónak, 1967

Artner Ferenc (1904–1981) is a mára híressé vált, Zsennyéről indult vasi plein air iskolához tartozott. Foltszerű, pasztellszínekben kezelt tájképfestészetében több szempontból is Monet nyomdokain jár. Impresszionista látásmódja elvitathatatlan.

Artner Ferenc: Balaton-part; Artner Ferenc: Badacsony; Artner Ferenc: Csónak a Balatonnál

¹⁷ Székely Anikó és ifj. Drimmer László fotói

¹⁸ Torjay Váler fotója

A Balaton azonban grafikusként is legalább annyira kihívás volt számára. Tájképszemlélete mit sem változott, akár grafikát, akár festményt készített. A közölt rézkarcának táji részlete megegyezik egy korábbi rézkarcáéval, csupán egy Caspar David Friedrich-szerű, háttal álló halászfigurával egészítette ki. (Ez az attitűd majd Zentai Pálnál fog ismét megjelenni, sőt központi motívummá válni.)¹⁹

Artner Ferenc: Balatoni halász; Artner Ferenc: Csónakok; Artner Ferenc: Balatonlelle part

Lődör Jenő (1904–1979) nem tartozott annyira szorosan ehhez a vasi plein air iskolához, habár Zsenyén ő is többször megfordult. Magának Zsenyének az elindításában ugyanakkor szombathelyi alpolgármesterként (1945–47 között töltötte be ezt a tisztséget) elévülhetetlen érdemei voltak. Egész életében látványelvű művésznek tartotta magát, csupán idős korában próbált néhány szimbolikus művet létrehozni. Sokat utazott, hogy megtalálja a keresett motívumot, amely azonban igazi jellegzetességgel általában mégsem bírt. Gyakran az egyszerűben találta meg a szépséget. Így volt ez a balatoni képeivel is. Néha konstruktív és szerkezetes, máskor az atmoszférikus és tünékeny fényhatások érdekelték.²⁰

Lődör Jenő: Csónakok a parton; Lődör Jenő: Balatoni este; Lődör Jenő: Nádas csónakokkal

A sárvári Németh Józsefet (1904–1970) hivatalosan soha nem fogadták be maguk közé a vasi képzőművészek, szinte csak magának festett. (A II. világháború után ilyen idők voltak Vas megyében.) Munkásságát Torjay Valter festőművész, művészettörténész tárta fel és mutatta be a *Vasi Szemle* oldalain.²¹ A Sárváron is megfordult Olgyay Ferencről (1872–1939) és a szintén ott dolgozó Gottesmann Alfrédéről (1872–1964) tanulta a festészetet. Finom, ni-

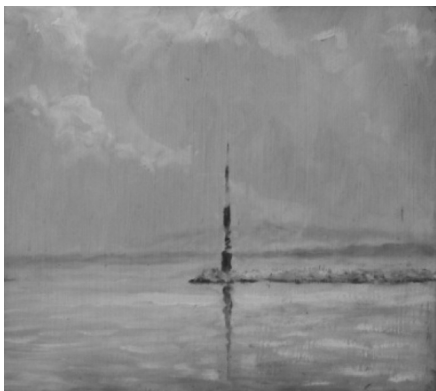
19 A badaconyi akvarell fotóját ifj. Beretzky István készítette. A Balatonlelle part szénrajza az 1974-es Tavaszi Tárlat katalógusában jelent meg. – <http://www.teszvesz.hu/listings/index.php?qt=0&q> – A rézkarc letöltve: 2018. 05. 25.

20 A fekete-fehér képet a művész katalógusa közli. Szombathely, 1975

21 TORJAY Valter: Németh József, Sárvár impresszionistája. In: *Vasi Szemle*, 2016. 1. sz. 63–77.

vellált, motívum-centrikus piktúra az övé, Balaton-képein is a kiválasztott téma uralja festményeit.²²

Pirchala Imre (1904–1984) a Képzőművészeti Főiskolán Vaszary Jánostól egy erősen kontúrozott, expresszív hangvételű látásmódot sajátított el, amit később megszelídített, és visszakanyarodott egy dekoratív, posztimpresszionista irányba. A kontúrok ekkor is többnyire megmaradtak képein, a látvány alapján csupán egy részletgazdagabb előadásmóddal találkozunk. Ez jellemzi az itt közölt akvarelljét is. Pirchala Imre második házassága révén került Szombathelyre, és így kapcsolódott be a vasi képzőművészeti életbe.²³

Németh József: Badacsonyi móló; Pirchala Imre: Balatoni pincék

A Balaton igazi, megszállott festőjévé vált a celldömölki születésű Mikus Gyula (1905–1996). Korai művein szinte topográfiai hűséggel ábrázolja a Balaton-felvidéki tájat és a magyar tengert. Idővel azonban előadásmódja egyre invenciózusabb lesz, és valódi örömfestészetté válik a munkássága.

Mikus Gyula: Balatoni táj, 1948; Mikus Gyula: A Bece koratavasszal, 1954

A monumentális balatoni horizont arra készíti, hogy kialakítson egy vízszintesen hosszú képformát, amibe így be tudja foglalni mindig a tóparti élményt. Látványalapú festészetben a balatoni tájat nála senki sem tudta felemelőbben, heroikusabban megjeleníteni. A szigligeti öbölről készült festményének a horizontját ugyanolyan magasra tette, mint az ebben az időben Tihanyban alkotó Bartha László (1908–1998) a balatoni képein.

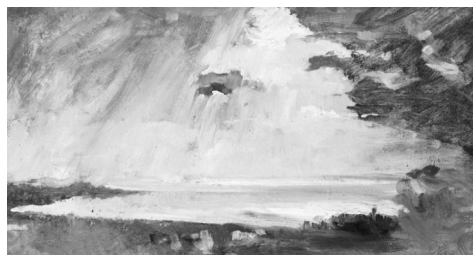
²² Torjay Valter fotói

²³ A kép a szerző digitális fotóarchívumában található.

Mikus Gyula: Szigligeti öböl; Mikus Gyula: Becei táj tavasszal

Ha kölcsönözni lehetne a szépirodalom szóhasználatát, Mikus Gyula megalkotja a Balaton nagyregényét. Különösen a tó és partjának változatos kapcsolódása, érintkezése érdekelte, annak szinte kimeríthetetlenül játékos gazdagsága. Ezek a művei szinte már panorámaképek.

Mikus Gyula: Szigligeti tél, 1960; Mikus Gyula: Vihar után

Sajnos ebben az időszakban már nincs élő kapcsolata szülőföldjével, Vas megyével, pedig festőink sokat tanulhattak volna tőle. Nagyszerű kolorista, a Balaton vizének opálos színviszonyait nálánál jobban senkinek sem sikerült visszaadni. Tájképeinek lenyűgöző termélysége árulkodik arról, hogy fiatal korában plasztikával is foglalkozott. Ezek a grandiózus tájképei Rubens barokk tájképeit idézik mozgalmasságukban és totalitásukban.

Mikus Gyula: Kikötő, 1957; Mikus Gyula: Becei táj, 1981

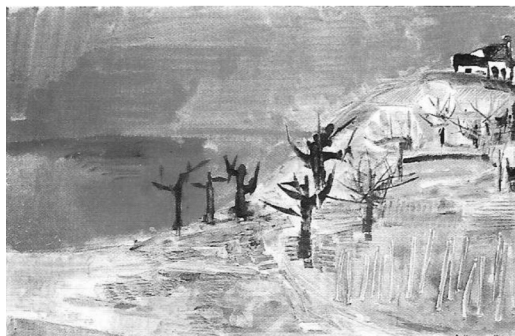
Vidéki (keszthelyi) művészként életműve alapján igazán nem kapta meg azt az elismerést, amit kitartó szorgalmas munkájával elérhetett volna. Egry Józsefen kívül egyedül

az ő munkáin érezzük azt, hogy a Balaton egy önálló létezési mód, élő organizmus, egy kisvilágegyetem, amit egyébként már az ókori rómaiak is tudtak: Pelso – Pannonia ékszere.²⁴

Mikus Gyulát elvesztettük a vasi képzőművészet számára, helyette viszont megnyertük Bartha Lászlót, akinek a Balaton-élménye legalább olyan jelentős változást idézett elő munkásságában. Második tihanyi korszakában alakította ki folyamatosan a sajátos lírai, konstrukciós képszemléletét. Barthát a látvány valósága ebben az időben már csak részben kötötte le, fontosabb volt számára annak képi emlékezete, az abból kiinduló autonóm képalakítási mechanizmus. Festményeinek ezért van erős hangulati töltése, tehát ez is élményfestészet, csak más, mint Mikus Gyuláé. A Szombathelyi Képtár gyűjteményébe kerülő „Krumplikapálók” című képén a Balaton csak a háttérben jelenik meg, meglágyítva a fáradságos fizikai munka világát. Mivel Bartha László az apátság épületében lakott, ablakából nap mint nap rálátott a tóra, tehát ki sem kellett mennie az épületből, hogy festhesse.

Mikus Gyula: Őszi táj, 1980

Bartha László: Krumplikapálók, 1960; Bartha László: Kora tavasz, 1963

A híres Jeges Balaton-sorozata is így készült, csak azokon a képeken fokozatosan desztillálta a tó látványát. A leheletfinom kristályszerkezetre épülő kompozíciók előképei lesznek a későbbi, lírai absztrakt Barthának, aki még 1968-as Kőszegre költözése után is fest téli Balaton-képeket, ezek persze már szinte teljesen elszakadnak a látványélménytől, annak emlékképeivé összegződnek, így már gyakorlatilag absztrakt műveknek számítanak. Tehát az ő esetében épp a Balaton inspirálta a nagy „átváltást”, a valóságtól leváló tárgyi absztrakciót.²⁵

24 <https://gocsejmuzeum.hu/zalai-muveszek-kislexikona/mikus-gyula/>, <http://www.mikusgyula.hu/>, <https://pinteraukcioshaz.hu/becei-taj-tavasszal> – A képek letöltve: 2018. 05. 25.

25 Székely Anikó fotói

Bartha László: Jégvágók, 1963; Bartha László: Jeges Balaton, 1972

A tragikus sorsú Reisz Lajos (1907–1982) munkássága kevésbé ismert még szűkebb pátriájában, Vas megyében is. Iparművészeti Iskolát végzett, majd a II. világháború után dekorációs munkákból élt. A zsennyei plein air csoporthoz ő is csak lazábban kapcsolódott. A Balatonról és környékéről több műve is ismert, a 45 utáni munkáit bizonyos melankólia üli meg, ez azonban nem von le semmit értékükből, sőt talán ez hitelesíti őket. Önálló kiállítása sohasem volt, csoportos kiállításokon is csak a hatvanas évek elejéig szerepelt. Az ő életművét is fel kell fedoznünk még.²⁶

Dr. Szabadfi József (1908–1978) műkedvelő festőként kapcsolódott a zsennyei csoporthoz. Szoros barátság fűzte Soproni Horváth Józsefhez, Jaksa Istvánhoz, Csébi Pogány Aladárhoz, Radnóti Kovács Árpádhoz, Artner Ferenchez és Gyöngyösi Simon Józsefhez. Nyilván tőlük is sokat tanult, de sokat másolt is, főleg impresszionista festőket és Szinyei Merse Pált. Képzőművészeti tevékenysége (festészet, szobrászat, karikatúra) még felfedezésre és feldolgozásra vár. Elsősorban a fényjelenségek foglalkoztatták a balatoni képeiben. Több műve befejezetlen maradt. Idén, születésének 110. és halálának 40. évfordulóján a Berzsenyi Dániel Könyvtár rendez műveiből emlékkiállítást.²⁷

Reisz Lajos: Nádas; szabadfi József: Balaton; Szabadfi József: Aranyhíd

²⁶ A szerző fotója

²⁷ Torjay Valter és a szerző fotói

Lelkes István (1908–2000) nagyszerű akvarellista volt, és a két háború közötti kőszegi képzőművészeti élet meghatározó személyisége is egyben. Mindemellett iskolateremtő pedagógus is, a kőszegi Bencés Gimnáziumban tanított. Rengeteg képtémát adott neki Kőszeg, de amerre járt, mindenütt festőként látott és alkotott. A II. világháború után méltatlan és igaztalan támadások érték, így Csepelre költözött népes családjával, ami által képzőművészeti életünket nagy veszteség érte. Szőnyi István tanítványaként a természethez való közvetlenségét mindvégig megőrizte, és bizonyos tekintetben festői látásmódja is visszavezethető Szőnyire.²⁸

Szabadfi József: Balatoni fények; Szabadfi József: Balaton-part; Lelkes István: Balaton-part

A Szent Márton Céh egykori tagjának, Csebi Pogány Istvánnak (1908–1979) is Pirchala Imréhez hasonlóan Vaszary János volt a mestere a Képzőművészeti Főiskolán, ő azonban végig megőrizte mesterének franciás irányultságát, színgazdag, dekoratív látásmódját. Ugyanakkor Egry József festészetének emelkedettsége is érződik balatoni képein. A magyar festők közül talán ő a legközelebbi utóda, leszármazottja Egrynek. A vitális életöröm (első-sorban színhasználatából adódóan) azonban el is választja őt a nagy elődtől, aki még a leglégiesebb képein is a földanya gyermeke maradt. Csebi Pogány István festészetében a könnyedség a virtuozitással párosul, ezt a balatoni művein is megfigyelhetjük.²⁹

Csebi Pogány István: Vitorlázók; Csebi Pogány István: Balatoni fények; Csebi Pogány István: Stégen

28 <http://lelkesdesign.hu/visszatekintes/> – A fotó letöltve: 2018. 05. 25.

29 https://www.kollergaleria.hu/kutatas/csebi_pogany_istvan-1294-hu – A képek letöltve: 2018. 05. 25.

A celldömölki születésű és később Szombathelyen alkotó Szakács Lászlónak (1909–1990) egy kis nyaralója volt Balatonkenesén, ahonnan egy egész képciklust alkotott a Balaton-partról. A tájképek háttérében pántlikaként mindig meghúzódik a tó vízszintese, míg a képek előterében préházakat, pincéket, szénakazlakat örökített meg a művész, visszaadva a Balaton vidéki ízét, világát.

Szakács László: Kenesei látkép; Szakács László: Kenesei horizont

Mivel ő is a zsennyei plein air iskolához tartozott, balatoni képeinek kompozíciós megoldásaiban Radnóti Kovács Árpád instrukcióit véljük felfedezni, egyszerű, keresetlen témák az előtérben, amit hátul a Balaton horizontja zár le. Balatonkenesei ciklusának csak néhány darabját közöljük, de a Vasvári Békeház Képzőművészeti Gyűjteményében önálló kiállítási anyag található ebből a témából. Szakács Lászlónak élete végén, a rendszerváltás után csupán három önálló kiállítása volt, korábban a megyei csoportos kiállításokon egy-két képpel csak mutatóban szerepelt. Talán születésének 110. évfordulóján sikerül Vasváron egy nagyobb emlékkiállítást rendezni a Békeházba került hagyatékából.³⁰

Szakács László: Kenese; Szakács László: Szénaboglya; Szakács László: Kenesei táj

Nagy József (1910–1998) Jaksa István festőiskolájából indult, a hétvégi festőnapokon is gyakran követte mesterét. Munkái sokszor aprólékosabban kidolgozottak, mint Jaksa Istvánéi. Viszonylag kevés festményét ismerjük. A balatoni képein különösen a levegőperspektíva érdekelte.³¹

30 Páli Miklós és a szerző fotói, a művek a Vasvári Békeház Képzőművészeti Gyűjteményében található.

31 Torjay Valtér és szerző fotói, mindkét mű a Vasvári Békeház Képzőművészeti Gyűjteményének állandó kiállításán látható.

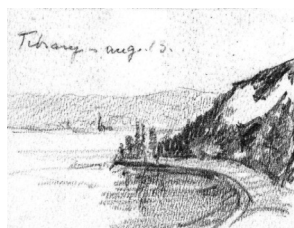
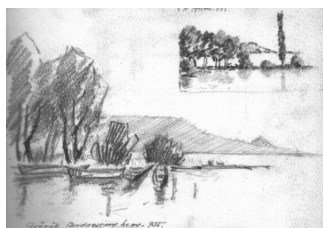
Dergács Mária (1910–1991) férjéhez, Lelkes István festőművészhez hasonlóan Szőnyi István növendéke volt a Képzőművészeti Főiskolán, mindketten a Szent Márton Céh tagjai is voltak. Dergács Mária többnyire csendéleteket és enteriőröket festett, de több tájképe is fennmaradt. Gyakran több témát, motívumot is férjével együtt, mindketten megfestettek, ezen alkotások összevetése rendkívül érdekes. A Lelkes művészdinasztia alapítóival, a több generáción átívelő tehetség átöröklődésével a híres genetikus, Czeizel Endre is foglalkozott.³²

Nagy József: Badacsony; Dergács Mária: A Balaton Révfülöpről, 1976

Fábián Mária (1912–1980) Radnóti Kovács Árpád feleségeként háttérszemély maradt a vasi képzőművészetben, pedig olajképei, akvarelljei gyakran azonos kvalitásúak férje munkáival, művészettörténeti kutatásai és publikációi egyszerűen nélkülözhetetlenek az utókor számára. Elsősorban csendéleteiről ismerték, tájképeket ritkán állított ki, azokat is csak csoportos kiállításokon. Önálló kiállítása neki sem volt soha. Balatoni akvarelljei légesebbek, megfoghatatlanabbak Radnóti Kovács Árpád hasonló szemléletű munkáinál.³³

Gyöngyösi Simon József (1913–1978) Reisz Lajoshoz hasonlóan az Iparművészeti Iskolában tanult, csak ő a nehéz anyagi körülményei miatt nem fejezhette be tanulmányait. (Barátságuk egész életük során megmaradt.) Ettől függetlenül, ifjúkorától kezdve töretlenül és megszállottan festett. Az akvarell terén kiemelkedő eredményeket ért el, ami által kivívta Soproni Horváth József (1891–1961) figyelmét, tiszteletét és barátságát. Már fiatal korában úti jegyzeteket készített vázlatfüzetében a Balatonról, és néhány kisebb akvarell is fennmaradt tőle ebből az időből. A múlt század hatvanas éveiben aztán a legkedvesebb témájává vált a tó és környéke. Ekkor inkább már a fény- és atmoszférikus hatások érdekelték.

Fábián Mária: Felhők a Balaton felett; Gyöngyösi Simon József: Balatongyörök, 1935; Gyöngyösi Simon József: Tihany, 1935

³² <http://lelkesdesign.hu/visszatekintes/> – A fotó letöltve: 2018. 05. 25.

³³ A szerző fotója

Az akvarelljeinek szemléletében sok rokonság fedezhető fel Radnóti Kovács Árpád hasonló témájú munkáival, kölcsönösen tisztelték is egymást. Festményeik cizelláltsága és emelkedettsége rokonítja őket egymáshoz. Csak míg Radnóti Kovács Árpád a Vas megyei képzőművészet meghatározó személyisége volt, addig Gyöngyösi Simon Józsefnek önálló kiállítása sem lehetett.

Gyöngyösi Simon József: Vihar a Balaton felett, 1939; Gyöngyösi Simon József: Balaton, 1964

Legalábbis idehaza, ugyanis egy ausztriai kiállítás-meghívásnak mégis eleget tett, igaz, pár nap alatt festette meg kiállításának anyagát, ami abban az időben csak az avantgárd művészeknél volt bevett gyakorlat. Műveiből csak halála után nyílt kiállítás, 1989-ben Szombathelyen, 2016-ban pedig Répcelakon. (A Művészeti Alap megalakulása, illetve működése teljesen szétzilálta a vasi képzőművészeti életet, az alkotók fele kiszorult a pályáról.)³⁴

Szatmáry Géza (1914–1982) fiatal korában Aba-Novák Vilmostól tanult festészetet. A rumi iskolában tanított, ennek ellenére a zsenyei művésztelepen dolgozó vasi festőkhöz szorosabban nem kapcsolódott, magányos alkotóként, szinte kívülállóként figyelte őket. Akvarelljei végtelenül könnyedek, frissek és nagyvonalúak, ez a balatoni munkáira is elmondható. (Születésének századik évfordulóján Rumban emlékkiállítást rendeztek műveiből.)³⁵

Gyöngyösi Simon József: Balatoni reggel; Gyöngyösi Simon József: Balatoni stég, 1968

34 Garas Kálmán, ifj. Drimmer László és a szerző fotói

35 <https://szathmary-geza.jimdo.com/> – A képek letöltve: 2018. 05. 25.

36 https://www.barabasantik.hu/lista1.php?kat_id=2 – A kép letöltve: 2018. 05. 25.

Farkas Lajos (1919–1998) a zsenneyi művésztelepnek köszönhetően költözött 1984-ben Ikervárra, és haláláig ott élt. A Képzőművészeti Főiskolát Nemes Marcell-díjjal végezte el, Szőnyi István és Varga Nándor Lajos voltak a mesterei. A természet és a látványfestészet szerelmese volt. Mivel tata-tóvárosi születésű, a vízfelületek mindig vonzották, a Rába folyó miatt költözött Ikervárra. Balatoni képén is talán a vízfelület megoldása a leglenyűgözőbb.³⁶

Krieg Ferenc (1921–2013) még Szombathelyre költözése előtt képzőművész kört vezetett Balatonfüzfőn, tehát elég sokat megfordult a tó partján. Távolról figyelte Bartha László piktúrájának balatoni változásait, absztrakciós kísérleteiben inspirálta is őt Bartha László. Krieg Ferenc számára azonban ezek kalandok maradtak csupán, később végérvényesen visszatért a figurativitáshoz. Színes dekorativitása balatoni képén is felismerhető, különleges színpárosításai és faktúrakísérletei pedig még Csontváryt is megidézik. (A mongol témájú festményei közt szintén van néhány Csontváry-s méretű.)³⁷

Szatmáry Géza: *A Balaton Akarattjánál*, 1962

Csonka Ernő (*1921) is csak lazán kapcsolódott Zsennyéhez, illetve a Derkovits Képzőművészeti Szabadiskolához, a vasi képzőművészetben amolyan különutas maradt mindig. Az akvarell technikában sok rokonság figyelhető meg Gyöngyösi Simon József munkásságával. Mindketten a látvány részletes ábrázolását költői látomással képesek oldani, Csonka Ernő festészete azonban sokkal nyitottabb az életkép irányába. Akvarellt és olajképet is sokat festett a Balatonról. Ezeken szereti megörökíteni az álló motívumokat, mint pl. a csónakok, kikötött vitorlások. Az ember alkotta tárgyaknak néma mozdulatlanlansága ragadja meg a művészt, a víz és az ember ősi kapcsolatáról, egymásra utaltságáról tudósítanak e munkái.

Magáról a csendről, a napfény éteri csendjéről is tudósít, valamint a tó halk hullámszerűséről, a csónakok melletti hullámok monoton csobbanásáról, minimalista zenéjéről. Ez része részben az előbb említett életképszemléletének a következménye.³⁸

Nagy Emerencia: *Balatoni táj*, 1950; Csonka Ernő: *Balatonyöröki látkép*, 1972

37 https://www.jofogas.hu/budapest/Krieg_Ferenc_altal_keszitett_olajfestmeny_elado_73858079.htm – A kép letöltve: 2018. 05. 25.

38 *A Balatonyöröki látkép*, a *Balatonyöröki móló* és a *Szántódi vihar* képek fotóit PÓSFAL János: *Isten ecset-jének árnyéka* című könyve közli (Szombathely, 2002. 58., 68., 75. old.), a további képek Oláh Károly fotói, melyek „Csonka Ernő 90 éves” és „Csonka Ernő festőművész kiállításai” című filmjein (2011) találhatók.³⁹

Nagy Emerencia (1931–1978) Elekfy Jenő és Varga Nándor Lajos növendéke volt a Képzőművészeti Főiskolán. 1948–51 között Kőszegen élt és alkotott. Érzékeny, leheletfinom természetelvű akvarelleket készített, ilyen a balatoni munkája is.³⁹

Csonka Ernő: Esthangulat a kikötőben, 1987; Csonka Ernő: Badacsony; Csónakok; Csonka Ernő: Esthangulat a kikötőben, 1987

Káldy Lajos (*1922) is Jaksa Istvánhoz hasonlóan utazó művész, szinte az egész országot bebarangolta, és mindenütt úti jegyzeteket, akvarelleket készített. (Jaksa István művészeti szabadiskolájából indult.) Több mappányi akvarell őrzi utazásai élményét, emlékét. Balatoni képein az ég és a vízfelület hiteles visszaadására törekedett mindig. Festményein a szignó stílusa, kalligrafikus karaktere is Jaksa Istvánra emlékeztet.⁴⁰

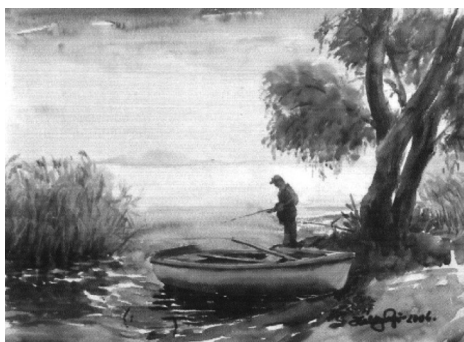
Csonka Ernő: Balatoni horgászok, 2005; Káldy Lajos: Kikötő, 1985; Káldy Lajos: Horgásztanyák

Ördög László (1923–2007) Zsenye kapcsán szerette meg Vas megyét, a múlt század hatvanas éveitől egyre gyakrabban jött a művésztelepre dolgozni. (Mestere, Burkhardt Rezső is sokat megfordult a zsenyei művésztelepen.) Ördög László a vérbő látványfestészetet főiskolai mesterétől tanulta, de legalább ennyire hatottak rá az impresszionisták is. Az utóbbiakról sok másolatot is készített. A hajós balatoni képén kicsit talán Vincent van Gogh hatása is érezhető.⁴¹

39 [https://galeriasavaria.hu/termek/keszletek/kep-grafika/1774113/NAGY-EMERENCIA-\(1921—1978\)-Balatoni-taj/](https://galeriasavaria.hu/termek/keszletek/kep-grafika/1774113/NAGY-EMERENCIA-(1921—1978)-Balatoni-taj/) – Letöltve: 2018. 05. 25.

40 A balatongyöröki akvarell képét a művész 2007-es katalógusa közli, a többi kép a szerző digitális fotóarchívumában található.

41 <http://ordoghlaszlo.hu/> – A képek letöltve: 2018. 05. 25.

Káldy Lajos: Balatongyörök, 2006; Káldy Lajos: Február végén

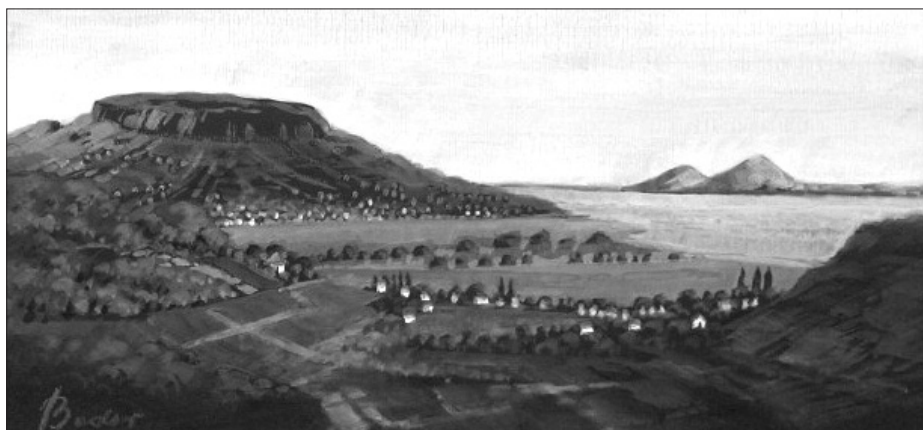
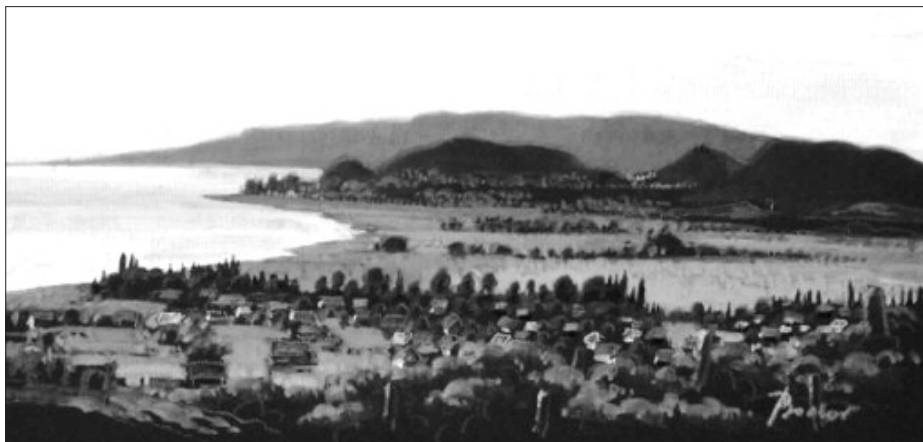
Drimmer László (1925–2009) is Zsenyéről indult, őrá azonban inkább Burány Nándor (1893–1965) tájképfestészete hatott. Sokkal konstruktívabb, építkezőbb ez a képszemlélet, mint Radnóti Kovács Árpádé. Drimmer László általában kisméretű kompozíciós vázlatokat készített a helyszínen, az itt közölt balatoni képe viszont egy táblakép szokásos méretét ölti, így eltér a többi festményétől. Neki sem volt soha önálló kiállítása életében, habár ő egy ideig a Művészeti Alap munkatársa is volt.⁴²

Bodor Miklós (1925–2010) életének utolsó két évtizedét töltötte Vas megyében, Kámban. Itt elsősorban a Jeli-arborétum adott számára kimeríthetetlen témát. Dekoratív festő volt, grafikában azonban hihetetlenül aprólékos is tudott lenni. Kámi időszakában készültek a balatoni képei is, melyek többször Mikus Gyula panorámaképeire emlékeztetnek, csak lágyabbak és dekoratívabbak.

Ördög László: Tóparton merengő; Drimmer László: Balaton part

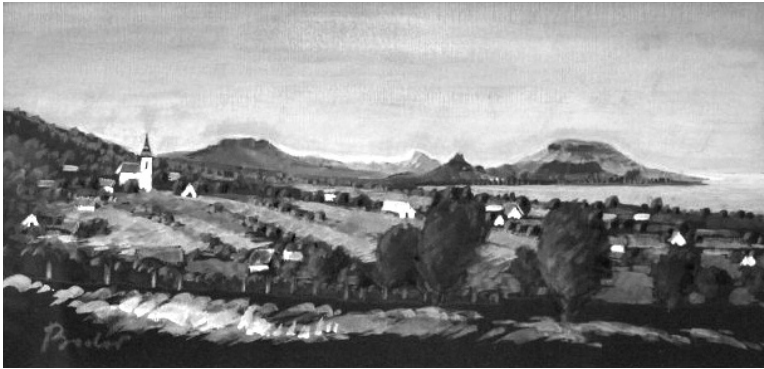
42 A szerző fotója, a kép a Vasvári Békéház Képzőművészeti Gyűjteményének állandó kiállításán látható.

*Bodor Miklós: Balaton; Bodor Miklós: Keszthelyi-öböl, 2007; Bodor Miklós: Szigligeti-öböl;
Bodor Miklós: Badacsony*

Néha a tó feletti felhők jobban érdeklik, mint az alatta elterülő grandiózus táj. Mindenesetre e két téma együtt szuggesztív hatású a nézőre. Mikus Gyulához hasonlóan ezek a képei az elbeszélő festészethez sorolhatók.⁴³

Mészáros József (1925–1979) a legelégikusabb hangú festőnk volt, aki habár többször megfordult a Balatonnál, inspirálni a turista-látványosság nem tudta, a Kis-Balaton mocsaras, lápos világa viszont képtéma lett nála. Annak elhagyatottsága, perifériakussága fogta meg, akárcsak a falu világát megörökítő életképein, tájképein.⁴⁴

Bodor Miklós: Balatongyörök; Mészáros József: Kis-Balaton

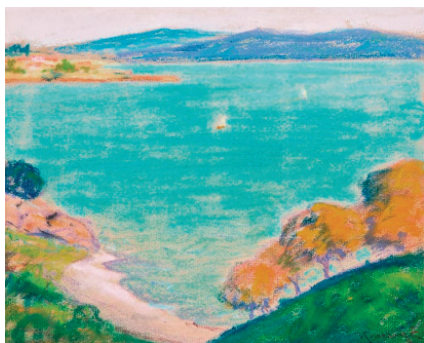
(Befejező rész a köv. számban)

43 [/artstudiogaleria.hu/hu/bodor-miklos-eletrajz-es-festmenyek/55-bodor-miklos-keszthelyi-oeboel-40x50cm.html](http://artstudiogaleria.hu/hu/bodor-miklos-eletrajz-es-festmenyek/55-bodor-miklos-keszthelyi-oeboel-40x50cm.html) – A képek letöltve: 2018. 05. 25.

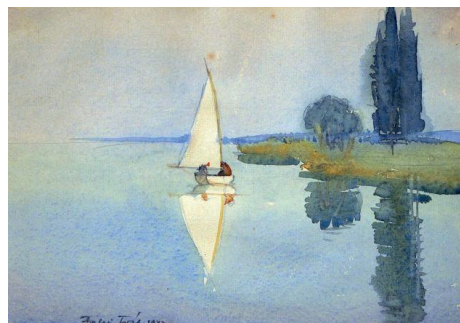
44 Székely Anikó fotója

MAGYAR NYUGAT

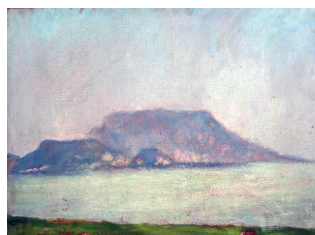
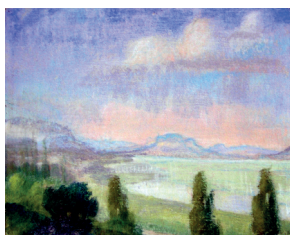
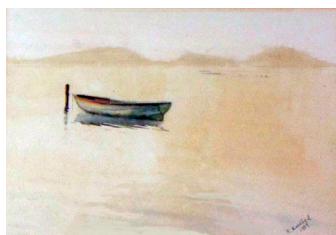
TÓTH CSABA: „A BALATONNAK NINCS HÉTKÖZNAPJA...”

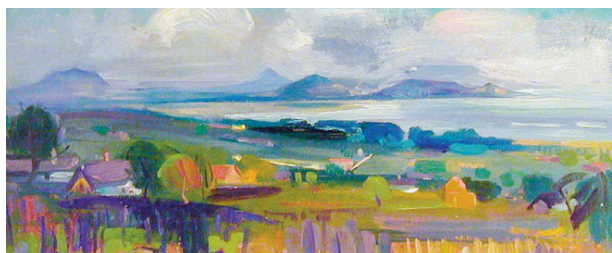
Karczag Zoltán: Balatoni kilátás; Czencz János: Viharos Balaton, 1931

Csebi Pogány Aladár: Horgászok; Zalai Tóth János: Balatoni vitorlás

Radnóti Kovács Árpád: Csónak, 1939; Alföldy János: Badacsony; Németh József: Badacsony

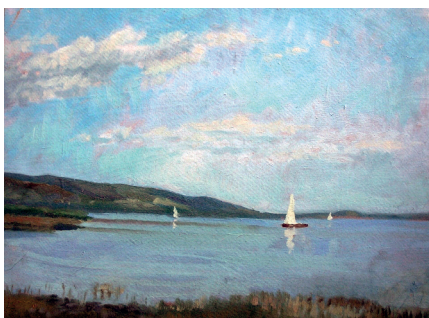
Mikus Gyula: A becei táj májusban; Bartha László: Rózsa az ablakban

VASI SZEMLE

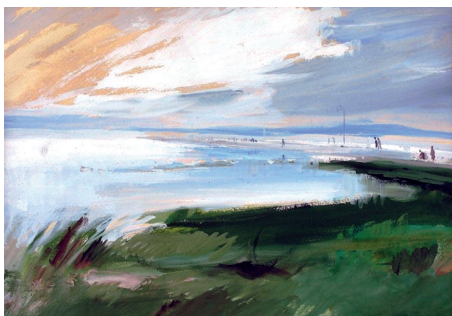
2018. LXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Bartha László: Jégvilág, 1962; Csebi Pogány István: Vitorlás; Szakács László: Kenesei házak

Nagy József: Vitorlások; Gyöngyösi Simon József: Balaton-part, 1963

Szatmári Géza: Keszthelyi móló, 1956; Farkas Lajos: Balatoni móló

Krieg Ferenc: Keszthelyi öböl; Ördög László: Hajó a tóparton